

Turiny

1 skyrius	
„Degeneraciniai išsigimimo požymiai“	8
2 skyrius	
Štirlicas Volfovičius	13
3 skyrius	
Sniegas birželyje, arba klausimas apie „job...“ motiną	25
4 skyrius	
„Bet kokią mintį apie karą Stalinas vijo šalin...“	45
5 skyrius	
„Globali pabaiga“	59
6 skyrius	
„Netikėtumas pribloškia...“	69
7 skyrius	
Pagrindiniai manevrai	79
8 skyrius	
Procentomanija	104
9 skyrius	
Slapto! Scenarijus!! Paslaptis!!!	115
10 skyrius	
„Trusikai, kalsonai ir FAKK'as“	125
11 skyrius	
Tankų naikintojai	135
12 skyrius	
Teisė į gėdą	153
13 skyrius	
Gaisras sandėlyje	198

13 skyrius

Gaisras sandėlyje

Toliau trauktis nėra kur. Mes priartėjome prie paskutinės temos ir skyriaus. Apie tai iš viso nesinorėjo rašyti. Visa tai netinka prologe minėtai „lengvai ir linksmai“ knygai... Kita vertus, apaugusio melu ir veidmainyste paties tragiškiausio karo istorijos klausimo nutylėti negalima. Todėl tiems, kas pasiryžo iki galo perskaityti šią sunkią ir labai liūdną, o kartais baisią knygą, siūlau tryliktąjį skyrių. Šis skyrius apie mirtį, kančias, žygdarbius ir kankinimus. Taigi skyrius apie Sovietų Sąjungos žmonių nuostolius Antrojo pasaulinio karo metu.

Pradėsim nuo paprastos ir nekaltos aritmetikos. Nuo matematinio paradokso, kuris vadinasi „didelių dydžių mažas skirtumas“.

$$1000 - 999 = 1.$$

Manau, neprieštarasite? Neprieštarujame. Dabar vos vos, vienu procentu padidinkime pirmąjį skaičių.

O antrą skaičių vos vos, vienu procentu sumažinkime. Kiek gavome?

$$1010 - 989 = 21$$

Tai ir vadinasi „didelių dydžių mažo skirtumo efektas“. Ten truputį, šen truputį, o skirtumas išaugo dvidešimt vieną kartą! Šis paradoksas nėra tiesiog proto žaismas. Kiekvienas konstruktorius žino, kad šio skaičiaus negalima pamiršti. Brežnėnuose 5 mm pločio pažymėta išpjova 670 mm atstumu nuo detalės krašto visada vėl turi būti konkrečiai pamatuota, kitaip, pažymėjus du (670 mm ir 675 mm) matmenis, galima gauti ką tik nori, tik ne tiksliai detalės surinkimui būtinus 5 mm...

Apie ką čia aš? Ogi apie tuos pačius 27 milijonus. Kurie anksčiau buvo 20 milijonų. Iš kur atsirado šie skaičiai? Kodėl Stalinas kalbėjo apie 7, Chruščiovas – apie 20, o Gorbačiovas – apie 27 milijonus žuvusiųjų?

Jūs tikriausiai manote, kad valstybė, t. y. specialiai apmokyti tarnautojai, apėjo visus kiemus, kaimelius, kaimus, miestus ir didmiesčius, patikrino, suskaičiavo ir perskaičiavo visas „pasų stalų“ (įdomu, ar galima šį žodžių junginį išversti į kurią nors Europos kalbą?) kartotekas ir, SUSUMAVĘ kiekvieno kaimo duomenis, gavo bendrą visos šalies netekčių SUMĄ? Pasakysiu atvirai – ir aš maniau būtent taip. Net aš, po tiek metų, praleistų skaitant tėvynainių „istorikų“ kūrinius, nesitikėjau tokios begėdystės ir tokios chaltūros, kokia atsiskleidė tikrovėje.

Pasirodo, niekas nieko nesumavo. Pasirodo, tas sakralinis skaičius, kuris buvo nurodomas visuose mokyklos vadovėliuose, laikraščiuose, kuris skambėjo mitinguose ir iškilminguose posėdžiuose, 20 milijonų žuvusiųjų, ir kuris 1990 m. ėmė ir netikėtai padidėjo 7 milijonais, buvo gautas ne sumuojant, o ATIMANT. Atimant du didelius ir visiškai laisvai paimtus skaičius. Visiškai pagal „didelių dydžių mažo skirtumo“ teoriją.

Dabar aš patylėsiu, o jūs atidžiai perskaitykite:

„1941 m. birželio 22 d. SSRS gyventojų skaičius buvo gautas perkeliant į nurodytą datą prieškarinio šalies gyventojų surašymo duomenis (1939 m. sausio 17 d.), pakoregavus gimimų ir mirčių skaičių per 2,5 metų, praėjusių nuo gyventojų surašymo iki fašistinės Vokietijos užpuolimo. 1945 m. pabaigos SSRS gyventojų skaičius gautas 1959 m. sąjunginio gyventojų surašymo amžiaus duomenis perkeliant į praeitį... Šis skaičius – tai mokslininkų demografų plačių statistinių tyrimų ir vėlesnio (XX a. 9-ojo deš. pab.) valstybinės komisijos patikslinamojo darbo (dėl Sovietų Sąjungos patirtų Didžiajame Tėvynės kare žmoniškųjų nuostolių) rezultatas.“

Štai taip, lengvai ir paprastai, atlikus „plačius statistinius tyrimus“, buvo išspręstas pagrindinis SSRS karo istorijos klausimas. „1945 m. pabaigos SSRS gyventojų skaičius gautas 1959 m. sąjunginio gyventojų surašymo amžiaus duomenis perkeliant į praeitį.“ Ar reikia įrodinėti, kad tokiu būdu galima gauti bet kokią, iš anksto numatytą nuostolių skaičių? Apie kokį tikslumą galima kalbėti, jei gyventojų surašymo duomenys perkeliama 13 metų atgal? 13 metų, ir kokių metų!

Kas, kokie mokslininkai demografai gali žinoti, kaip „perkelti į praeitį“ surašymo duomenis, jeigu šie 13 metų buvo visiškai unikalūs! Kur ir kada civilizuoto pasaulio istorijoje buvo tokia mėsmalė? Tiesa, viduramžiais vyko dar didesnio masto žudynės (manoma, kad Trisdešimtmečio karo metu Europoje žuvo kas trečias, o Čekijoje kas antras žmogus), tačiau tada niekas nevedė demografinės statistikos su būdingu tik XX amžiui tikslumu ir detalizacija. Kaip, kokioje statistinėje bazėje buvo galima paskaičiuoti, kokią kiekybinę įtaką demografiniams rodikliams (gimstamumui, mirštamumui, gyventojų prieaugiui) turėjo tokie reiškiniai kaip masinis santuokinio amžiaus vyrų žuvinimas (o būtent šių mirčių skaičius visai nežinomas, jį ir reikėtų nustatyti „žaidžiant aritmetiniais perkėlimais“). Kaip veikė moteris sunkus fizinis, ne pagal jų jėgas darbas? O kur dar masinis vaikų valkatavimas, didžiulis skaičius nepilnų šeimų, neturinčių tėvo. Milžiniška, nematyta nuo pat „didžiojo tautų kraustymosi“ gyventojų migracija....

Galima padaryti absoliučiai nenuginčijamą išvadą, kad tikro SSRS žmonių nuostolių skaičiaus Antrojo pasaulinio karo metu visai niekas nežino. Galbūt iškart po karo ir buvo atliktas normalus, duomenų sumavimu pagrįstas tyrimas. Tačiau tai didžiausio slaptumo informacija. Apie tai, kad iš tikrųjų yra patikima demografinė statistika, aš „neišlaužiau iš piršto“. Knygų serijoje „Sovietų istorijos dokumentai“ buvo išleistas straipsnių rinkinys („Sovietinė kasdienybė ir masinė sąmonė 1939–1945 metais. M.: ROSSPEN, 2003), kuriame su nuoroda į anksčiau buvusią slaptą 1959 m. ataskaitą „SSRS liaudies ūkis Didžiojo Tėvynės karo metais“ paskelbta išsami 1943–1945 m. demografinė statistika. Ir ko tik ten nėra – santuokos, ištuokos, gimstamumas, mirštamumas, vaikų mirštamumas, vyrų ir moterų skaičiaus santykis, diferencijuotas net pagal šešias amžiaus grupes... Kaimų gyventojai, miestų gyventojai, okupuotose teritorijose, neokupuotose teritorijose.... Apskaita buvo. Buvo... Likusius gyvus suskaičiavo... Griežtai kalbant, kitaip ir būti negalėjo šalyje,

kurioje neprisiregistravęs milicijoje ar kaimo apylinkėje žmogus tiesiog negalėjo gyventi (kortelės maisto produktams, vaikų darželis, mokykla, įdarbinimas, laidotuvės – nė vienas šių veiksmų nevyko be registracijos antspaudo). Tikrai, visa bėda, demografiniai duomenys pateikiami vien procentine išraiška arba vartojant specifinius terminus: „tūkstančiui gimusių“, „tūkstančiui santuokų“... Bet juk tie, kas skaičiavo procentus ir koeficientus, privalėjo žinoti ir absoliučius skaičius!

Neturinčiai patikimos informacijos visuomenei buvo pasiūlyta tiesiog patikėti pateiktais skaičiais – 20, o paskui – 27 milijonai. Šie skaičiai buvo nevykusiu tyčiniu būdu gauti atimant vieną didelį skaičių iš kito. Pradiniai skaičiai buvo gauti laisvai manipuliuojant 1939 ir 1959 m. sąjunginio gyventojų surašymo duomenimis. Tokia „metodika“ leido gauti BET KOKĮ skaičių nuo 10 iki 50 milijonų diapazone. Vienintelis protingas klausimas, kurį galime pateikti, skamba taip: „Kodėl Chruščiovas norėjo, kad karo aukų skaičius būtų 20 milijonų? Kodėl Gorbačiovas šį skaičių padidino iki 27 milijonų?“ Bandydami atsakyti į šį klausimą ir skirtas šis skyrius. Netempsiu ilgiau gumos ir iš karto pasakysiu: mano manymu, abu skaičiai pernelyg IŠPŪSTI. Karo aukų skaičius mažesnis už 20 milijonų ir tuo labiau tikrai mažesnis už Gorbačiovo 27 milijonus.

Pačia bendriausia prasme žmogiškieji nuostoliai susidaro iš dviejų dalių: Ginkluotųjų pajėgų žuvusiųjų karių ir civilių gyventojų karo aukų. Šiokia tokia tvarka yra tik pirmosios grupės, Raudonosios armijos nuostolių apskaitoje. Nuo jos ir pradėsime. Pradėsime nuo tradicinio mokyklinio uždavinio apie baseiną – į vieną vamzdį įpilame, iš kito išteka... Pasistenkime užmiršti konkrečių žmonių, kurie slepiasi už toliau pateikiamų skaičių, kančias ir užsiimkime vien plika aritmetika.

1941 m. birželio pradžioje Raudonojoje armijoje, Karinėse oro pajėgose, Jūrų laivyne ir civilinių žinybų sukarintose formuotėse buvo 4 mln. 901 tūkst. 852 žmonės (čia ir toliau, jei nenurodyta kitaip, skaičiai paimti iš statistinio rinkinio „Paslapties grifas nuimtas“, sudaryto 1993 m. Rusijos armijos Generalinio štabo karo istorikų, vadovaujamų generolo pulkininko G. Krivošejevo). Vykdydami slaptą mobilizaciją („didžiosios mokomosios pratybos“) 1941 m. birželio 22 d. į kariuomenę buvo pašaukta 767 tūkst. 750 žmonių. Per visus ketverius karo metus mobilizuota buvo dar 28 mln. 807 tūkst. 150 žmonių. Susumavus visus pašauktuosius gausime: 34 mln. 476 tūkst. 750 žmonių. Čia visas „gyvosios jėgos resursas“, panaudotas Ginkluotosiose pajėgose. Šie skaičiai tikslūs ir patikimi, kadangi jie paimti iš karo komisariatų ir kitų tarnybų, esančių užnugaryje ir vykdančių griežtą apskaitą.

1945 m. liepos 1 d., t. y. apytikriai praėjus 50 dienų po karo veiksmų Europoje pabaigos, Ginkluotosiose pajėgose ir kitų žinybų karo formuotėse pagal sąrašą buvo 11 mln. 793,8 tūkst. žmonių. Ligoninėse buvo 1 mln. 046 tūkst. kariškių. Aš nematau jokio pagrindo netikėti šių skaičių tikrumu ir patikimumu. Per 50 taikos dienų visų lygių vadai galėjo perskaiciuoti savo pavaldinius, parengti sąrašus, pateikti aukščiau esantiems štabams. Sužeistieji, kuriems buvo lemta mirti, jau mirė (karo medicinos statistika liudija, kad sužeistojo mirties ar gyvybės klausimas dažniausiai

Moterys Gulago barake

išsprendžia per pirmąsias kelias dienas po sužeidimo). Tikslumas, su kuriuo pateikiami kiti skaičiai, leidžia manyti, kad iš 1 mln. 046 tūkst. sužeistųjų, kurie buvo gyvi 1945 m. liepos 1 d., nemirė nė vienas. Kariniuose veiksmuose prieš Japoniją, prasidėjusiuose 1945 m. rugpjūčio 9 d., Raudonosios armijos nuostoliai siekė 12 tūkst. žmonių. Šis skaičius sudaro ne daugiau vienos dešimtosios procento karo su Vokietija ir jos sąjungininkais nuostolių. Todėl, toliau mes į „japonų karo“ nuostolius neatsižvelgsime.

$$34\,476,8 - 11\,793,8 - 1\,046 = 21\,637.$$

Per visą karą iš SSRS ginkluotųjų pajėgų pasitraukė 21 mln. 637 tūkst. žmonių. *Pasitraukė ir nuostoliai* – tai visiškai skirtingi, skirtingos prasmės žodžiai kariškių kalboje. Per karo metus iš Ginkluotųjų pajėgų pasitraukė 8 007,1 tūkst. gyvų žmonių. O būtent:

- 3 614,6 tūkst. buvo pervesti į darbą pramonėje ir civilinių žinybų karines formuotes;
- 3 798,2 tūkst. demobilizuoti po sužeidimų ar ligų;
- 594,3 tūkst. nubausti, bet nesušaudyti ir neišsiųsti į bausmės dalinius.

Paskutinė kategorija reikalauja paaiškinimų. Kalbama apie vieną iš dviejų situacijų. Pirmoji: žmogus nenusikalto, o iš armijos į Gulagą jį pasiuntė dėl „neteisingos tautybės“ – vokietis, suomis, rumunas, kalmukas, čečėnas „neteisingos gimimo vietos“ – gimęs „buvusioje Lenkijoje“, abejotinos socialinės kilmės – represuotojo sūnus. Kaip sakoma, „toliau nuo grieko“, iš tokio atimdavo šautuvą ir išsiųsdavo kirsti miško arba į Vorkutą kasti akmens anglių „frontui ir pergalei“. Kitas variantas: žmogus, „ypatingojo skyriaus“ požiūriu, pasielgė ypač pavojingai. Pavyzdžiui, „išsakė teroristinius

ketinimus liaudies vado adresu... šmeižikiškai aiškino, kad išvaduotų vokiečių okupuotų rajonų valstiečiai nusiteikę nebeatkurti kolūkių... 1928 metais balsavo už anti-partinę trockininkų rezoliuciją...“ Tikiuosi, suprantate, kad tai, ką rašau, – ne tuščios frazės, o citatos iš SMERŠo dokumentų. Išaiškintų „liaudies vado“ priešų nešaudydavo vietoje, nesiųsdavo į bausmės batalionus „išpirkt kaltę krauju“, o suimdavo. Iš armijos juos perduodavo NKVD žiniai, tardymui ir teismui. Nuosprendis galėjo būti ir sušaudymas. Tačiau ši mirtis jau nepriklausė Ginkluotųjų pajėgų nuostolių ataskaitai. Juk iš tikrųjų jie nebuvo karo aukos.

Šie trys skaičiai man atrodo pakankamai tikslūs. Įvykiai, vykę ne karo zonoje, buvo griežtai registruojami ir kontroliuojami. Kontrolė buvo dviguba, iš abiejų pusių: armija atidavė, – karo pramonės įmonė ar NKVD „organai“ priėmė. Sužeistuosius demobilizavo komisijos sprendimu, sprendimas buvo protokoluojamas, grįžęs namo invalidas pateikdavo dokumentus kariniam komisariatui dėl pašalpos. Klaidos ir netikslumai galimi, tačiau jie pernelyg maži, kad turėtų didesnę įtaką duomenų tikslumui.

Yra dar viena kariškių kategorija; tai tie, kurie pasitraukė iš veikiančios armijos ir 1945 m. liepos 1 d. buvo neabejotinai gyvi. Tai išgyvenę ir sulaukę karo pabaigos karo belaisviai. Niekas nežino nei tikslaus, nei apytikslio jų skaičiaus. Bet turime visai patikimą skaičių: tai kiekis belaisvių, perėjusių „filtracijos punktus“, ir įregistruotų Repatriacijos valdybos dokumentuose. Dar kartą pabrėžiu – gyvų buvo daugiau, toli gražu ne visi karo belaisviai norėjo pakliuti į „filtracijos punktus“. Vieni bandė likti Vakaruose, kiti mėgino suklastoti dokumentus, grįžti namo ir kaip nors išvengti susitikimo su NKVD organais. Taigi vien tik užregistruotų asmeniškose apskaitoje jų buvo 1 mln. 836 tūkst. žmonių.

– 21 637 – 8 007 – 1 836 = 11 794.

– 11 mln. 794 tūkst. žuvo arba visam laikui be žinios paliko SSRS. Toks rezultatas, beje, pakankamai tikroviškas, buvo gautas sprendžiant uždavinį apie baseiną.

Tai reiškia, kad negrįžtami demografiniai SSRS ginkluotųjų pajėgų kariškių nuostoliai teoriškai negali būti didesni nei 11 794 000 žmonių. Visa, kas daugiau, – tai tik tuščias rėkavimas „lavonais užvertė“ tema. Specialistai šiuolaikinių rėksnių pavardes puikiai žino, o žmonėms neverta apkrauti atmintį visokiu šlamštu. Pasistenkite prisiminti svarbiausia: medžiagos tvėrmės dėsnio niekas neatšaukė. Bet kokie kliedesius apie „25...“, „37...“, „43... milijonus žuvusių kare kareivių“ galima drąsiai išmesti į šiukšlių dėžę. Toliau mūsų knygoje pasirodys vis mažiau ir mažiau patikimų skaičių, nes dabar kalbėsime apie įvykius ir procesus, vykusius tiesiogiai ugnies fronto linijoje arba ir už šios linijos, – prieš kontroluojamoje teritorijoje:

– 5,23 mln. Raudonosios armijos, Karinio jūrų laivyno, Karinių oro pajėgų, pasienio ir vidaus NKVD kariuomenės kariškių žuvo arba mirė sanitarinės evakuacijos metu. Būtent tokį gyvųjų nuostolių skaičių gavo Krivošejevo vadovaujamas istorikų kolektyvas sumuodamas kariuomenės pranešimus. Suprantama, šis skaičius neapima visų sovietų karių žūties mūšyje atvejų (pirmaisiais karo mėnesiais tvyrant

Hivai, Raudonosios armijos kariai, savanoriškai stoję į vokiečių pusę

Rusų kazokai Vermachto tarnyboje

panikai ir chaosui, ištisi junginiai kartu su štabais ir visais dokumentais dingdavo be pėdsakų):

– 1,10 mln. žmonių mirė nuo žaizdų ligoninėse. Kad ir kaip baisiai tai skambėtų,

šis bausis mirusiųjų skaičius liudija pasiaukojamą aukščiausios kvalifikacijos sovietų karo medicinos darbuotojų, nuo paprasto sanitaro instruktoriaus iki vyriausiojo chirurgo, darbą. Iš 22 mln. sužeistųjų, 21 mln. buvo išgelbėtas. Prisimenant, kad buvo dirbama stokojant būtiniausių medikamentų, nežmoniškai perkrautose ligoninėse, šie skaičiai atrodo tikras stebuklas;

– 0,40 mln. mirė nuo ligų, žuvo avarijose ar nelaimės atvejais (ne mūsų nuostoliai). Palyginimui pasakysime, kad Vermachte per 6 metus ne mūsų nuostoliai sudarė 200 tūkst. žmonių;

– 0,16 mln. sušaudyta karo tribunolo nuosprendžiu arba vyresniojo vado sprendimu;

– 0,22 mln. žuvo mūšyje, kovodami prieš pusęje. Apie šio skaičiaus tikslumą kalbėti neverta, bet Krivošejevo knygoje, 392 p., nurodytas būtent toks savanoriškų Vermachto ir SS formuočių, sudarytų iš buvusių sovietų piliečių, skaičius.

Šios kategorijos kariškių kiekio vertinimas tarsi liulantis liūnas: viena vertus, pagrindinis, tačiau ne vienintelis „savanoriškų formuočių“ sudėties šaltinis buvo belaisviai ir dezertyrai. Kita vertus, nurodytas 0,22 mln. kariškių skaičius neapima tų okupantų parankinių, kurie kovėsi su sovietų partizanais, – policijos batalionų ir kitų baudžiamųjų dalinių ir padalinių kariškių skaičiaus.

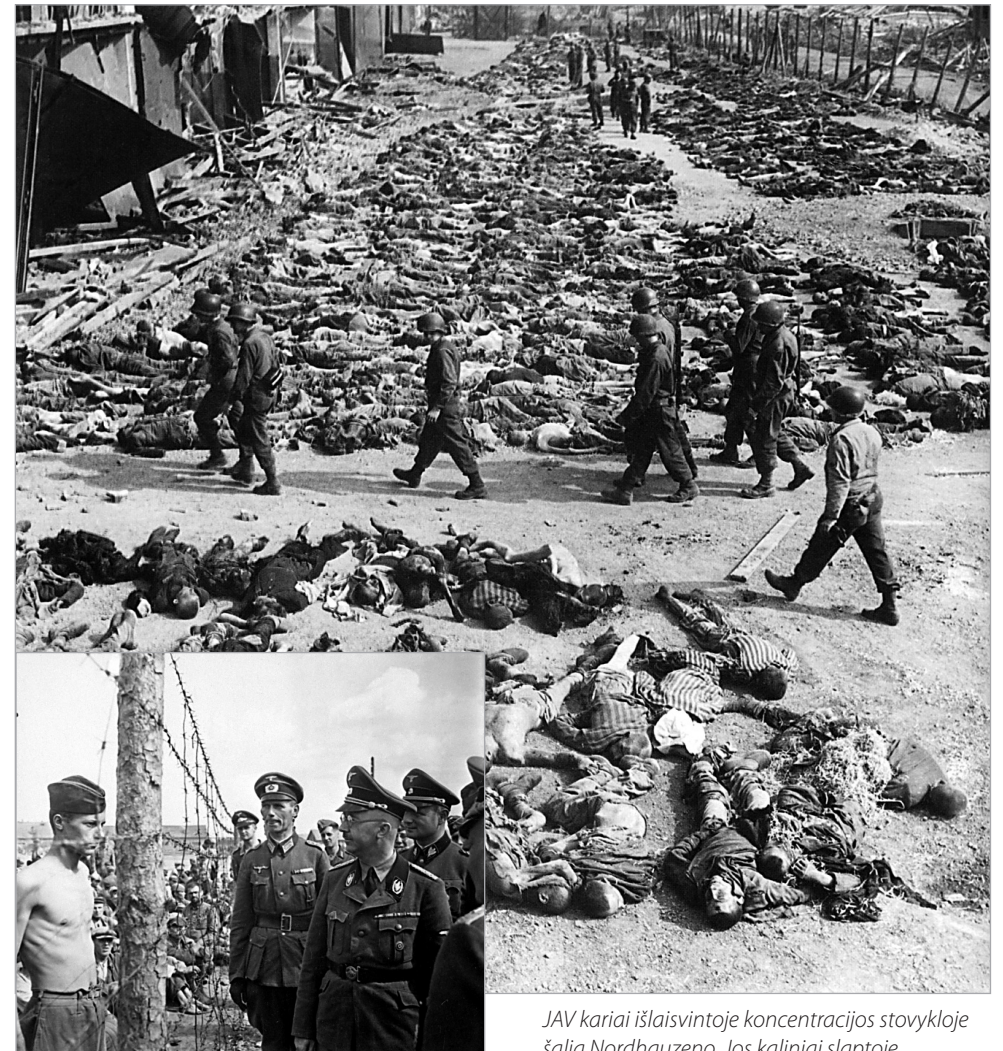
Taigi iš viso išaina skaičius – 7,11 mln. žuvusiųjų ir mirusiųjų, kurių mirties faktas nekelia abejonių. Daugiausia abejonių kelia belaisvių ir dezertyrų statistika – pati šių gėdingų poelgių prigimtis atmeta tikslios apskaitos galimybę.

Krivošejevo duomenimis, dingusieji be žinios ir „neįskaityti pirmųjų karo mėnesių nuostoliai“ sudaro 4 mln. 559 tūkst. žmonių. Tačiau šioje situacijoje „bendras atvykimo ir išvykimo“ Ginkluotųjų pajėgų asmeninės sudėties balansas nesueina. Susidaro didžiulis 2 186 tūkst. žmonių (žr. 140–141 p.) skirtumas. Patys rinkinio sudarytojai šį faktą iš dalies aiškina „dideliu nerastų dezertyrų skaičiumi“. Tam, kad aritmetinis, ne karinis-istorinis, o būtent aritmetinis balansas sutaptų, reikia pripažinti, kad visų kategorijų dingusieji be žinios, belaisviai, dezertyrai, štabuose neskaičiuoti žuvusieji, palikti prieš teritorijoje sužeistieji sudaro 6 745 tūkst. žmonių (4 559+2 186). Didžiulis skaičius. Kaip matote, jis didesnis už mirusiųjų nuo žaizdų ligoninėse ir žuvusiųjų skaičių. Tokia pirmųjų karo mėnesių katastrofiško sutriuškimo kaina...

Pagal vokiečių istorikų vertinimus bendras sovietų belaisvių skaičius siekė daugiau nei 5,2 mln. žmonių. Dar kartą pakartosiu, kad tai patys atsargiausi vertinimai. Dalis autorių šį skaičių nurodo 5,7–5,8 mln. ribose. Palyginti tikslu galima laikyti tik paleistų iš nelaisvės skaičių: 319 tūkst. buvo paleisti 1941 m. vasarą ir rudenį, tarp paleistų – ukrainiečiai, Baltijos šalių gyventojai, etniniai vokiečiai. 504 tūkst. buvo paleisti iki 1944 m. gegužės 1 d. (daugiausia todėl, kad perėjo į Vermachto ir SS savanoriškas formuotes). Tiems, kuriuos tai stebina, galiu nurodyti rinkinio puslapį (Krivošejevas, p. 334).

Žuvusių karo belaisvių skaičius ilguose dešimtmečius buvo politinių spekuliacijų objektas. Iš pradžių Sovinformbiuras skelbė neįtikimai mažą dingusių be žinios raudonarmiečių skaičių. O vėliau, Niurnbergo procese, jau buvo paskelbtas 3,9 mln. sunaikintų belaisvių skaičius; Krivošejevo knygoje bendras belaisvių skaičius sumažinamas ir atitinkamai nurodomas labai mažas, 1,3–1,7 mln., žuvusių vokiečių nelaisvėje skaičius; vokiečių karo statistika kalba tik apie 0,67 mln. žuvusiųjų po 1942 m. vasario mėn., bet nutyli pačią didžiausią masinę sovietų karo belaisvių žūtį 1941 m. rudenį ir žiemą. Dabartiniai vokiečių istorikai analizuodami Vermachto ir SD dokumentus nurodo bendrą 2,2–2,6 mln. skaičių, į kurį įeina 1,5–2,0 mln. žuvusiųjų pirmąją karo žiemą. Nepretenduodamas būti labai tikslus, siūlau skaičiuoti taip: iš visų paimtų į nelaisvę atimti grįžusiųjų į Tėvynę ir prieš paleistų į laisvę žmonių skaičių. Tada gautume: 5,2 – 1,84 – 0,82 = 2,54 mln.

Sudėję anksčiau nurodytą žuvusiųjų ir mirusiųjų nuo žaizdų skaičių – 7,11 mln. – su spėjamu žuvusiųjų vokiečių nelaisvėje skaičiumi – 2,54 mln. – apytikriai gauname 9,65 mln. Tai tikėtinas neišgyvenusių iki karo pabaigos žmonių skaičius. Lygindami šį skaičių su gautu sprendžiant „baseino uždavinį“ didžiausiu galimu negrįžtamu demografiniu SSRS ginkluotųjų pajėgų žmonių nuostoliu (11,79 mln.), matome 2,14 mln. žmonių aritmetinį skirtumą. Du milijonai žmonių, kurių likimo niekas nežino. Daug negudraudami galime šį skaičių padalyti pusiau: pusę priskirti prie žu-

SS reichsfiureris H. Himleris inspektuoja sovietinių belaisvių stovyklą. 1941

JAV kariai išlaisvintoje koncentracijos stovykloje šalia Nordhauzeno. Jos kaliniai slaptose požeminėje Mittelverko gamykloje gamina balistines raketas V-2. 1945

vusiųjų mūsųose, apie kuriuos nepranešta štabui, kitą pusę laikyti „nesurastais dezertyrais“ ir belaisviais, kurie pasitraukė į Vakarus arba išgalvotais vardais pasiliko SSRS teritorijoje.

Dabar tereikia gausybę skaičių suvesti į vieną lentelę:

Žuvo mūsųje arba mirė ligoninėse nuo žaizdų	7,40 mln.
Žuvo nelaisvėje	2,54 mln.
Ne mūsų aukos (avarijos, ligos, nelaimingi atsitikimai)	0,40 mln.
Sušaudyti arba žuvo kovodami prieš pusėje	0,38 mln.
Iš viso žuvo kariškių	10,72 mln.
Tikėtina, liko gyvi (pabėgo į Vakarus, dezertyravo)	1,07 mln.

Kad atlikti skaičiavimai pagrįsti, papildomai patvirtina karinių komisariatų gautų pranešimų apie mirtį („pochoronkių“) per visus karo metus apskaitos duomenys. Jų susidarė 12 401 vienetų. Visai nestebina, kad tų pranešimų yra 600 tūkst. daugiau už bendrą visų lentelėje išvardytų kategorijų nuostolių skaičių. „Pochoronkės“ buvo rašomos ne tik žuvusiųjų, bet ir pagal štabo duomenis dingusiųjų be žinios giminėms. Todėl galima sakyti, kad iš viso buvo parašyta 13,6 mln. pranešimų. Neabejotina, kad duomenys dubliavosi. Giminaičiams, priverstiems išvykti, kariniai komisariatai išsiųsdavo keletą pranešimų apie vieno ir to paties žmogaus žūtį. Tų pranešimų galėjo būti ir dar daugiau. Kitaip sakant, nurodyti lentelėje skaičiai tikrai nesumažinti. Galbūt jie kaip tik padidinti.

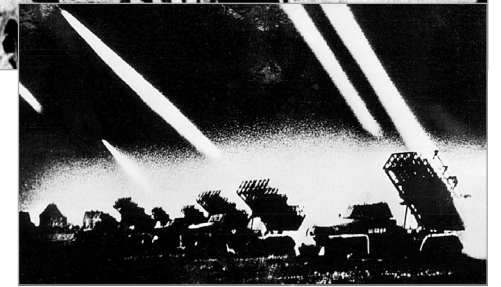
Greičiausiai, gerbiamasis skaitytojau, nustebote, kad gauti rezultatai tokie „maži“. Puikiai jus suprantu, – pastaruosius du dešimtmečius mūsų tėvynainiai publicistai iš paskutiniųjų davėsi „karstų lenktynėse“ patys sau užtrenkdami ausis isteriškais šūkavimais: „lavonais užvertė... vienas šautuvas trims... po dvidešimt mūsų kareivių už vieną vokiečių...“ Apie mažesnę negu 20–25 mln. žuvusiųjų skaičių niekas ir girdėti nenorėjo. Bet mes negąsdinsime savęs rėkaudami. Pikta lemiantis „vienas šautuvas trims“, jei ir turi pagrindą, tai tokie atvejai tik parodo, kokie neorganizuoti buvome 1941 m. vasarą ir rudenį. Bet ir tada panaši padėtis susidarydavo visai ne dėl to, kad trūko ginklų. Turimų šaunamųjų ginklų pagal karo meto kadru normos būtų pakakę apginkluoti 450–750 divizijų... 1944–1945 m. Raudonoji armija priešą užvertė ne lavonais, o artilerijos sviediniais...

Sovietinis karo mokslas ne be pagrindo didžiavosi, kada baigiamajame karo etape Raudonoji armija praktiškai realizavo terminą „artilėrijos puolimas“. Vidutiniška artilėrijos pabūklų tankio norma buvo laikoma 150–200 pabūklų 1 kilometre puolamojo fronto ir 50 tūkst. bei daugiau 122 mm kalibro sviedinių vienos Vermachto divizijos gynybai nuslopinti (vadinasi, trys 22 kg svorio sviediniai vienam vokiečių kareiviui). Ir tai – vidutiniškai. Karo pabaigoje stambiausiose puolamosiose operacijose susidarydavo daug didesnis tankis. 1945 m. sausį Vyslos-Oderio operacijos metu pralaužiant vokiečių gynybą pagrindinio smūgio kryptyje buvo sukurtas fantastiškas artilėrijos tankis – 420 pabūklų 1 fronto kilometre. Kiekviename vokiečių gynybos fronto metre sprogo po 15 vidutinio ar stambaus kalibro sviedinių. 5-osios smogiamosios armijos puolimo ruože per valandą buvo sunaudojamos 23 kilotonos šaudmenų – tai prilygsta Hirosimos atominės bombos galiai.

Baigiamajame karo etape Raudonoji armija turėjo daugkartinę tankų persvarą ir absoliučią kiekybinę persvarą ore. Pradedant 1944 m. rudeniu Rytų fronto padangėje pamatyti vokiečių naikintuvų pasisėkdavo retai, o vokišką bombonešį – praktiškai niekada. Vokiečių aviacijos likučiai naudodami paskutinius benzino lašus stengėsi užkirsti kelią nesibaigiantiems masiniams amerikiečių „skraidančiųjų tvirtovių“ antskrydžiams ir neleisti galutinai sunaikinti Vokietijos pramonę ir transporto tinklus. Neturi stebinti, kad esant tokiai ugnies persvarai Raudonosios armijos

Raudonosios armijos tankų kolona Rytų Prūsijoje.
1944 m. gruodis

Reaktyviniai artilėrijos įrenginiai, sovietų vadinami „Katiušomis“, vokiečių – „Stalino vargonais“. Dažniausiai buvo įrengiami ant amerikiečių „Studebaker“ automobilių

žmonių nuostoliai šimteriopai (ne dešimtis kartų, o daug daugiau) viršijo priešą nuostolius. Atleiskite už cinizmą, tai „normalu“. Puolančiojo nuostoliai turi būti didesni už besiginančio, ypač jei besiginantis parodo ypatingą drąsą, pasiaukojimą ir discipliną.

Čia aš turiu valandėlei atitrūkti nuo svarstomo objekto, nes iš savo patirties žinau, kad frazė apie vokiečių karių pasiaukojimą ir drąsą kai kuriems skaitytojams atima amą ir žadą. 2008 m. kovo mėn. man teko pasisakyti Piterio inteligentijos susirinkime. Net šioje rinktinėje draugijoje po žodžių apie vokiečių karių pasiaukojimą ir drąsą man iš karto uždavė klausimą: „Štai jūs sakote, kad vokiečių kareiviai kovojo už teisų reikalą...“ To aš nesakiau ir nerašiau. Aš apskritai nežinau, už ką kovojo konkretus Hansas ar Fricas. Galbūt už fiurerį ir didžiąją Vokietiją, galbūt už svajonę apie būsimą sodybą užkariautoje Rusijoje ir kumečius. Galbūt už savo geriausią draugą Kurtą, žuvusį prieš savaitę... Nežinau ir nenoriu žinoti. Aš ne poetas, ne rašytojas, ne filosofas. Kaip istorikas aš privalau konstatuoti faktą – vokiečiai kovojo su didžiuliu užsispyrimu, be kautynių neatidavė nė gabalėlio mūsų žemės; po keletą mėnesių kovodavo būdami apsuptyje; esant mažiausiai galimybei, būtinai organizuodavo kontrpuolimą. Tam, kad sunaikintų tokio priešą pasipriešinimą ir 3 tūkstančius km nuvytų jį nuo Volgos iki Elbės, Raudonosios armijos kareiviams reikėjo ne mažesnio ryžto ir drąsos. Ir daugybės aukų.

Pateiksime keletą konkrečių pavyzdžių.

Praktiškai vienintelė Raudonosios armijos sėkminga strateginė puolamoji operacija pradiniam etape buvo kontrpuolimas prie Maskvos. Per vieną mėnesį nuo gruodžio 5 iki sausio 7 d. negrįžtami nuostoliai (žuvusieji ir dingusieji be žinios) siekė 139,6 tūkst. žmonių. Vokiečiai puldami Maskvą prarado 77,82 tūkst. karių, žuvusių ir dingusių be žinios – bet tai per visą operacijos laiką nuo spalio 3 iki sausio 10 d., t. y. įskaitant 2 mėnesius trukusius nesėkmingus bandymus pasiekti Kremliaus sienas. Su pakankamu tokiam atvejui tikslumu galime laikyti vokiečių 1941 m. gruodžio mėn. nuostolius kaip vieną trečiąją visų susumuotų negrįžtamų nuostolių. Tokiu atveju kariuomenės nuostolių santykis sudarytų **5,35** su **1**. Puolančios Raudonosios armijos nuostoliai buvo penkis kartus didesni už Vermachto nuostolius. Bet tai 1941 m. gruodis. Šis puolimas laikėsi vien entuziazmu, – iki juosmens sniege, dideliame šaltyje, beveik be artilerijos. Kaip rašo savo atsiminimuose G. Žukovas, tuometinis Vakarų fronto vadas, „*mums teko riboti sviedinių normą 1–2 šūviai pabūklui per parą ir tai, atkreipkite dėmesį, puolime!*“

Dabar paimkime 1943 m. antrojo pusmečio nuostolių statistiką. Tai didelio masto Raudonosios armijos puolamųjų operacijų periodas (Kursko mūšis, Smolensko ir Donbaso išvadavimas, Dnepro forsavimas, kairiakrantės Ukrainos ir Kijevo išvadavimas). Raudonosios armijos bendri nuostoliai (žuvusieji, dingusieji be žinios, sužeistieji) sudarė 4 809,3 tūkst. žmonių. Vermachto ir SS kariuomenės bendri nuostoliai šiame etape – 1 413,2 tūkst. žmonių. Nuostolių santykis **3,4** su **1**.

Pasižiūrėkime 1943 m. trečiąją ketvirtį (liepa, rugpjūtis, rugsėjis). Šiuo periodu įvyko vienas didžiausių Antrojo pasaulinio karo mūšių – Kursko mūšis. Raudonosios armijos bendri nuostoliai sudarė 2 748 tūkst., tarp jų negrįžtami nuostoliai (žuvusieji ir dingusieji be žinios) – 694 tūkst. žmonių. Vermachto ir SS bendri nuostoliai – 709 tūkst., tarp jų negrįžtami – 231 tūkst. žmonių. Bendrų nuostolių santykis **3,8** su **1**. Negrįžtamų nuostolių santykis **3,0** su **1**.

Kursko mūšio laukas. Priekiniame plane pamuštas tankas T-34, toliau dar vienas, kairėje vokiečių Pz-VI „Tigras“. 1943

Antrasis 1944 m. pusmetis. Raudonoji armija praktiškai puola visu frontu. Šiuo metu įvyko trys didžiulės strateginės puolamosios operacijos: „Bagrationas“ (vokiečių armijų grupės „Centras“ sutriuškinimas Baltarusijoje), Lvovo–Sandomiro ir Jasko–Kišiniovo. Raudonosios armijos nuostoliai, palyginti su 1943 m. antruoju pusmečiu, absoliučiais skaičiais daug mažesni: bendri – 3 258,8 tūkst., negrįžtami – 650,4 tūkst. žmonių. Priešo nuostolių struktūroje pirmą kartą didelę dalį sudarė dingusieji be žinios – 463,3 tūkst. Bendrų nuostolių santykis **2,5** su **1**. Vertinant negrįžtamus vokiečių nuostolius iškyla problema, kaip nustatyti žuvusiųjų skaičių bendroje „dingusiųjų be žinios“ duomenų grafoje. Faktiškai mums tenka pradėti spėlioti. Tokių atvejų, kad masiškai į nelaisvę pasiduotų Vermachto kareiviai, palyginti su 1941 m. Raudonosios armijos padėtimi, vis dėlto nebuvo, todėl labai apytikriai galime spėti, kad pusė „dingusių be žinios“ vokiečių kareivių buvo žuvusieji. Tokiu atveju žuvusiųjų santykis sumažėja iki **1,7** su **1**.

„Bagrationo“ operacijos metu (o tai pati stambiausia – ir pagal sovietų karių skaičių, ir pagal sėkmę – strateginė puolamoji operacija) Raudonosios armijos nuostoliai sudarė: bendri – 765,8 tūkst., tame skaičiuje negrįžtami – 178,5 tūkst. žmonių. Priešo nuostoliai: 26,4 tūkst. žuvusiųjų, 263,1 tūkst. dingusiųjų be žinios, 109,7 tūkst. sužeistųjų. Bendrų nuostolių santykis **1,9** su **1**. Žuvusiųjų santykis, atsižvelgiant į tuos pačius skaičius, sudaro **1,13** su **1**.

Suprantama, kiekvieno pateikto skaičiaus tikslumą galima nuginčyti. Nėra dviejų šaltinių, kuriuose nuostolių skaičius (pagal periodus ar operacijas) nesiskirtų 10–15 proc. Vis dėlto visos šios išlygos iš esmės nekeičia bendro vaizdo, jis gan aiškus ir suprantamas. Nuostolių santykis nuolatos gerėjo Raudonosios armijos naudai (jeigu milijonų žuvusių žmonių istorijoje apskritai gali būti kas nors „gera“ ar „gerėti“). Ir nors neatsakingoje paskutinių dešimtmečių publicistikoje Stalino generolus primta vadinti „kruvinais ir beviltiškais“, negalima nepripažinti, kad per „Bagrationo“ operaciją pasiektas nuostolių santykis gali būti laikomas pavyzdiniu (tačiau sektinas pavyzdys yra ne šis siaubingas kraujo praliejimas, o Europoje per paskutinius penkiasdešimt metų pasiekta taika ir santarvė).

Apskritai nuo 1941 m. birželio 22 d. iki 1944 m. gruodžio 31 d. Vermachto ir SS kariuomenė (įskaitant dingusius be žinios ir pakliuvusius į nelaisvę) Rytų fronte negrįžtamai prarado 2,62 mln. žmonių. Pavyzdžiui, armijų grupė „Centras“, kurios karininkai 1941 m. lapkritį per binoklius apžiūrino Maskvos gatves, negrįžtamai prarado 844 tūkst. žmonių (tarp jų 401 tūkst. žuvusių, 443 tūkst. dingusių be žinios). Palyginimui pažymėsime, kad visuose frontuose nuo 1939 m. rugsėjo 1 iki 1944 m. gruodžio 31 d. Vermachto ir SS kariuomenės nuostoliai sudarė 3 360 tūkst. žuvusių ir dingusių be žinios. 2 850 tūkst. iki šeštojo dešimtmečio pradžios buvo laikomi žuvusiais. Kitaip tariant, Rytų fronte nuostoliai siekė 78 proc., t. y. sudarė daugiau nei tris ketvirtadalius visų vokiečių nuostolių. Tai abejojantiems visiškai aiškiai atsako, kieno ir kokia armija „sulaužė fašistų žvėries stuburą“.

Sunku pasakyti, su kokiais Raudonosios armijos nuostoliais lyginti negrižtamus vokiečių sausumos kariuomenės nuostolius. Ar korektiška lyginti jų negrižtamus nuostolius su Raudonosios armijos negrižtamais nuostoliais, kurių didelę dalį sudarė žuvusieji nelaisvėje, žuvusieji nuo saviškių sovietinių kulku ar sušaudytieji NKVD komandų? Apskritai paėmus, galima teigti, kad Raudonosios armijos nuostoliai tris keturis kartus viršijo priešo nuostolius. Nemanau, kad yra kokia nors prasmė svarstyti, ar šie skaičiai tikslūs. Trys keturi kartai. Šios proporcijos pakankamai aiškiai parodo, kas vyko grandioziniuose karo mūšio laukuose.

Baigiant šią temą, turiu paminėti, kad unikaliame ir labai profesionaliame Krivošejevo kolektyvo darbe vis dėlto yra nemažas šaukštas deguto. Galbūt Krivošejevui buvo pateiktas „pasiūlymas, kurio jis negalėjo atmesti“. Nežinau, bet 390 p. po išsamios ir labai korektiškos, iš esmės atitinkančios vokiečių istorikų fundamentalius darbus, vokiečių nuostolių ir struktūros analizės, tarsi velniūkštis iš tabakinės iššoka tokia frazė: „*Kai kurių archyvų pateiktos sovietų ir užsienio spaudoje medžiagos analizė parodo, kad...*“ Po šio sakinio, vien tik Vokietijos Rytų fronto negrižtami nuostoliai išauga iki neįtikėtino 6 923,7 tūkst. žmonių skaičiaus! Ir tai tik pradžia.

Toliau priduriami neįtikėtini Vokietijos sąjungininkų nuostoliai – 1 725,8 tūkst. žmonių. Vien Vengrija Rytų fronte „išgudrino“ prarasti 846 tūkst. žmonių. Apytikriai devynis kartus daugiau negu Italija, lygiai dešimt kartų daugiau negu Suomija (žr. 392 p.), nors suomiai pasiuntė prieš SSRS 16 divizijų, kurios 1941 ir 1944 m. vasaromis dalyvavo kruvinuose daugelį mėnesių vykusiuose mūšiuose, kurių nė iš tolo negalima lyginti su vengrų kariuomenės „žygdarbiu“ prie Stalingrado. Bet ir šito, pasirodo, per mažą. Į bendrą „negrižtamų priešo nuostolių“ skaičių įtraukiami 723,1 tūkst. japonų, kiniečių ir korėjiečių. Nors tai sudaro labai kuklią, palyginti su jų skaičiumi, žmonių dalį. Šių manipuliacijų dėka pavyko pagerinti Raudonosios armijos ir priešo nuostolių santykį iki 1,3 su 1.

O dalykas, pasirodo, visai paprastas. Karas Vokietijai baigėsi visiškai kapituliacija. Jam pasibaigus bet kuris vokiečių karo tarnybos kariškis, pavyzdžiui, šaudmenų sandėlio sargybinis, neiššovęs nė karto per visą karą, formaliai žiūrint galėjo būti laikomas karo belaisviu. Ši juridinė kolizija atvėrė didžiules galimybes manipuliuoti skaičiais. Būtina nepamiršti, kad dviem, ir mūsų, ir vokiečių, veikiančiųjų armijų kariams teko „pusantro žmogaus“ įvairiose užnugario ir pagalbinėse tarnybose. Būtent sudedant realius Vermachto kovinius nuostolius su didžiuliu „gegužės belaisvių“ skaičiumi ir buvo gauti anksčiau minėti skaičiai. Toks pat triukas buvo padarytas ir su Vengrija. O štai Suomija nekapitulio. Antrasis SSRS – Suomijos karas baigėsi 1944 m. rugsėjo 19 d. pasirašius taikos susitarimą. Todėl realūs Suomijos armijos nuostoliai buvo 10 kartų mažesni už spekuliacinius vengrų „nuostolius“ (392 p.). O 640 tūkst. japonų ir kiniečių, paimtų į nelaisvę Mandžiūrijoje, jau po japonų kapituliacijos, galima pavadinti nebent „juodoju humoru“...

$$20 - 11 = 9$$

$$27 - 11 = 16$$

Neprieštaraujate? Manau, prieštaraujate. Ne veltui visi žino ar bent girdėjo apie 20 (vėliau – 27) mln. žuvusių karo metais sovietinių žmonių. Apie Ginkluotųjų pajėgų žmonių nuostolius (9 –10 –11 mln.) žino karo istorijos ir publicistinės literatūros skaitytojai, bet akivaizdus ir nenuginčijamas aritmetinis skirtumas tarp 27 ir 11 praktiškai niekada ir niekur neminimas. Tai labai paprasta paaiškinti. Net tiems, kas užsakė 27 mln. skaičių, neužteko drąsos atvirai paskelbti, kad vokiečiai sunaikino 16 mln. civilių gyventojų. To jau aiškiai per daug postsovietiniams, kaip ir šiandieniniams „imperijos“ propagandininkams. Todėl aritmetinis skirtumas tarp didžiulio 27 mln. skaitmens ir negrižtamų Raudonosios armijos nuostolių egzistuoja tarsi Kanto „daiktas savyje“. Net tada, kai jo neįmanoma tiesiog nepastebėti, jį stengiamasi nutylėti.

Pavyzdžiui, 2001 m. tas pat autorių kolektyvas, vadovaujamas generolo pulkininko G. Krivošejevo, išleido naują, ištaisytą ir papildytą savo statistinio rinkinio „Rusija ir SSRS XX a. karuose. Ginkluotųjų pajėgų nuostoliai. Statistiniai tyrimai“ (M.: Olma-Press) leidimą. Negrižtamų demografinių karo tarnybos žmonių nuostolių skaičių autoriai paliko tą patį – 8,7 mln. žmonių. Žinoma, iki 27 mln. jiems trūko 18,3 mln. Desperatiškomis pastangomis pavyko surasti 13,7 mln. Toliau eina tokia frazė: „*Karo ir fašistinės okupacijos metais žuvusių taikių gyventojų skaičius sudaro daugiau kaip pusę visų Sovietų Sąjungos aukų skaičiaus (palyginkite 13,7 mln. žmonių ir 26,6 mln. žmonių)*.“ Rinkinio autoriai labai išmintingai pasielgė nesiūlydami palyginti 13,7 mln. žmonių skaičių su aritmetiškai reikalingu 18,3 mln. žmonių skaičiumi ir pasvarstyti, kodėl trūksta 4,6 mln. žmonių...

Suprantama, net 13,7 mln. civilių žmonių žūtis yra siaubinga. Laimei, šis skaičius smarkiai perdėtas. Štai kokiu būdu buvo surinkti 13,7 milijonai. Konstantavus neginčijamą tragišką faktą („*taikūs gyventojai buvo barbariškai naikinami visose prieš užimtoje SSRS respublikose*“), iš karto pateikiama galutinė išvada: „*Okupuotoje teritorijoje pagal išankstinę nuostatą buvo sunaikinta daugiau kaip 7,4 mln. taikių gyventojų*“ su nuoroda į šaltinį Nr. 526. Kas tai per nuoroda? Tai enciklopedinis žinynas „Didysis Tėvynės karas. 1941–1945“ (1985). Beje, labai keistai atrodo fundamentali 2001 m. monografija su nuoroda į 1985 m., totalios cenzūros laikais, išleistą enciklopedinį žinyną. Panašiai atrodytų šiuolaikinė monografija apie povandeninių laivų projektavimą su nuoroda į Žiulio Verno (*Jules Verne*) romaną. Dar svarbiau, kad 1985 m. tiesa buvo laikomas 20 mln. žuvusiųjų skaičius. Kaip suderinti tuos skaičius su „nauja tiesa“ apie 27 mln. žuvusiųjų? Jie nesuderinami. Todėl rinkinio sudarytojai nė nemirktelėję prie hitlerinio teroro aukų skaičiaus prideda neaišku iš kur paimtą, neaiškiais „sociologiniais tyrimais“ gautą, okupuotoje teritorijoje faktišką didesnę nei taikos metu gyventojų mirtingumą. Taip gaunami dar 4,1 mln. žmonių. Kas ir kaip nustatė šį „mirtingumo padidėjimą“, jei net žmonių, gyvenusių okupuotoje teritorijoje, skaičius žinomas „plius minus 5 milijonų“ tikslumu? O jeigu, pasirodo, egzistuoja konkreti prievartinių ir natūralių mirčių okupuotose teritorijose statistika, kam tada reikėjo perkėlinėti žmonių surašymo duomenis 13 metų atgal į praeitį? Į šiuos klausimus atsakyta trumpai ir aiškiai: „Pagal turimus duomenis.“